

Sortir de l'antiliberalisme: instantànies de Polònia

Article by Adam Ostolski

April 3, 2024

A Polònia, la coalició de partits que va derrocar l'extrema dreta compleix les seves promeses de reforma, però deixar de banda un president poc solidari està deixant el nou govern obert a acusacions d'acció antidemocràtica.

A l'octubre de 2023, els ciutadans polonesos van fer fora del poder al partit nacional conservador Llei i Justícia, obrint el camí cap a un canvi polític. El nou govern presidit per Donald Tusk -una coalició de diversos partits que van del centredreta al centreesquerra- va prendre possessió al desembre. La Comissió Europea no va trigar a desbloquejar els diners per a Polònia que havia retingut a causa del mecanisme de l'Estat de Dret. Això va ocórrer fins i tot abans que el nou govern pogués fer passos substancials per a complir realment les condicions. Com va explicar en la televisió Leszek Miller, ex primer ministre i actual eurodiputat, "jo mateix ho he sentit en els passadissos [de Brussel·les]: senyors, la fita més important per a nosaltres ha estat el canvi de govern". Més enllà de l'eurobombolla, en molts països se senten veus que afirmen que Polònia és la prova que es pot derrotar als populistes i evitar una deriva aparentment inevitable cap a l'extrema dreta en tot el continent. Grans esperances suscita aquest nou govern no sols a nivell nacional, sinó també en el si de la Unió Europea.

En termes de polítiques, el nou govern presenta una mescla de ruptura i continuació. L'acord de coalició és breu i vague, ric en promeses generals, però cautelós amb els detalls. Hi ha bones raons per a això. L'actual coalició va poder imposar-se en les eleccions precisament perquè no era una coalició electoral sota un lideratge únic. Els futurs socis de govern s'havien presentat en tres paperetes diferents: la Coalició Cívica (centredreta), la Tercera Via (centrista-agrària) i Nova Esquerra. Encara que tots coincideixen en la necessitat de restaurar l'Estat de Dret, en altres àmbits polítics solen tenir programes diferents, quan no contradictoris.

La dinàmica de la lluita política ve dictada pel calendari electoral. Les eleccions parlamentàries d'octubre de 2023 van constituir, per dir-ho així, el partit inaugural, al qual seguirien les eleccions locals d'abril, les europees de juny i -el gran partit final- les presidencials del primer semestre de 2025. Amb el president Andrzej Duda, associat a Llei i Justícia, encara en el càrrec i exercint el poder de veto sobre la nova legislació, el marge de maniobra del govern és limitat, i tot el temps entre la tardor de 2023 i la primavera de 2025 es percep com un temps de transició entre el període antiliberal i una democràcia plenament restaurada. Mentre que la nova coalició espera obtenir ple poder executiu i poder passar la pàgina del període antiliberal, el partit Llei i Justícia també pot esperar contraatacar i fer girar l'onada al seu favor.

Primeres batalles

La política de l'Estat de dret serveix així a un doble propòsit: restaurar un ordre liberal i preparar l'escenari per a les eleccions esdevenidores. Alguns passos són obvis i fàcils. Substituir als consellers delegats de les empreses públiques i als directors de les institucions culturals és un pas fàcil, com ho és la creació d'algunes comissions parlamentàries de recerca encarregades d'esclarir, i ajustar comptes, amb alguns dels escàndols més colpidors en els quals es van veure implicats funcionaris del govern anterior. Entre elles, probablement la més important és la comissió encarregada d'investigar els abusos

de la vigilància estatal amb Pegasus, el programa espia israelià utilitzat per l'anterior govern contra molts polítics de l'oposició (i també contra alguns de les seves pròpies files). Però altres tasques, com el restabliment de la confiança en els mitjans de comunicació públics o els esforços per tornar a reformar el poder judicial, plantegen un autèntic enigma. El president i l'ombra del seu veto no són l'únic obstacle en els esforços per sortir de l'antiliberalisme.

Molts dels riscos i dilemes associats a la restauració de l'ordre liberal s'han posat de manifest durant la batalla per "recuperar els mitjans de comunicació públics". Al desembre, el ministre de Cultura va canviar els consells d'administració de la televisió estatal, la ràdio i l'Agència Polonesa de Premsa. Amb l'ajuda de la policia, la nova junta va prendre el relleu i, després d'una brevíssima pausa, va procedir a emetre. Per a fer retrocedir als mitjans de comunicació, el ministre va fer cas omís tant d'una ordre de protecció dictada dies abans pel Tribunal Constitucional, com de la llei vigent sobre mitjans de comunicació públics. La decisió es va basar en una resolució del Parlament (no legislativa i, per tant, no subjecta a veto presidencial) i en una pretensió de buit legislatiu en la matèria. L'oposició va denunciar l'acte com "un cop contra la democràcia", mentre molts partidaris del govern gaudien del seu moment de dolça venjança. Una de les reaccions més notables va ser la de la Fundació de Drets Humans d'Hèlsinki, ONG compromesa amb els drets humans i l'Estat de Dret, i una de les més feroços opositores a l'anterior govern antiliberal. La Fundació va criticar enèrgicament l'actuació del ministre i va preguntar si es basava en algun assessorament jurídic previ, presentant una sol·licitud d'informació pública. Malgrat que el ministeri ha afirmat que existeix tal document, fins a la data el govern no l'ha presentat.

Si tot això podria haver-se fet d'una altra manera, de forma més lenta, però amb plena legalitat processal, és ara una qüestió acadèmica. Els mitjans de comunicació públics van ser una de les àrees en les quals els abusos del govern anterior van ser més tangibles i les expectatives d'un arranjament ràpid van ser elevades. L'interessant és que comença a ser un patró. Un mètode similar -crear un simulacre de buit legislatiu per a saltar-se les prerrogatives del president- va ser l'elegit pel ministre de Justícia per a sanejar la fiscalia. Queda per veure si això s'aplicarà també al poder judicial. Serà encara més difícil a causa del desacord entre les files dels propis advocats liberals. La Fundació de Drets Humans d'Hèlsinki i l'Associació de Jutges Polonesos *Iustitia* van proposar dues visions molt diferents sobre com restaurar la independència del poder judicial. Sigui com sigui la versió que triï el Govern, una part de la societat civil liberal s'emportarà una decepció.

L'aposta de Münchhausen

En tots aquests esforços hi ha una paradoxa: per a restaurar un ordre liberal, el govern necessita passar per alt les prerrogatives constitucionals del president i ignorar un creixent nombre de sentències del Tribunal Constitucional. Això es presenta com justificat, perquè el Govern considera que el Tribunal Constitucional existent és inconstitucional, per la qual cosa no pot emetre cap sentència vinculant. I hi ha bones raons per a això: en primer lloc, alguns membres del tribunal no haurien de formar part d'ell, i la presidenta del tribunal s'aferra al seu càrrec malgrat que el seu mandat legal ha expirat fa temps. Però això té un cost. Per a restablir l'Estat de Dret, el Govern ha de declarar un buit constitucional i introduir de fet un estat d'excepció legal limitat. Tot això s'assembla cada vegada més al tràngol del famós baró Münchhausen, que va afirmar haver sortit d'un pantà tirant-se dels pèls.

Hi ha una paradoxa: per a restaurar un ordre liberal, el govern necessita passar per alt les prerrogatives

constitucionals del president i ignorar un creixent nombre de sentències del Tribunal Constitucional.

No és dolent sortir d'un pantà, tret que el que es faci sigui just el contrari. Cal ignorar la Constitució, perquè havia estat ignorada, així que cal ignorar-la una vegada més, només aquesta vegada, per a tornar al bon camí. Però, es pot ignorar la Constitució "només aquesta vegada" i esperar construir un marc sostenible que posteriorment sigui respectat per totes les parts? El supòsit necessari és que l'oposició acabi acceptant les regles del joc o que se li impedeixi per sempre tornar al poder. En cas contrari, l'actual aparença de buit constitucional podria, en lloc d'una excepció, convertir-se en un punt de referència.

Circulen molts arguments per a explicar per què Llei i Justícia no tornaran mai. Tenint en compte les tendències polítiques i els moviments tectònics a Europa i fora d'ella, la majoria d'aquests arguments són clarament delirants. En particular, el model de la transició postcomunista dels anys noranta és enganyós. Dos aspectes de la situació eren diferents: la democràcia era la tendència global, per la qual cosa el context internacional va establir la transició i, fet que és més important, la pròpia transició es va negociar entre els líders de tots dos costats de la divisió, que posteriorment van acceptar les noves regles. Avui, la tendència mundial és cap a l'antiliberalisme, no allunyar-se d'ell. I el nou govern sembla incapaç i poc disposat a convèncer als líders de l'oposició i als seus votants que un ordre constitucional liberal és millor per a ells.

Per a això, el govern hauria d'oferir una direcció per al país i contrarestar la visió de comunitat construïda per la Llei i Justícia amb una altra més atractiva. I això serà una lluita costa amunt.

Una coalició de minories de bloqueig

El govern va guanyar les eleccions gràcies a una divisió ben dissenyada dels missatges dirigits a diferents parts de l'electorat. Però precisament el que va fer possible guanyar fa també més difícil governar. L'agenda del govern pot entendre's com una reacció al llegat del govern anterior: ja sigui una inversió o una continuació d'aquest. I, a part de la curta llista de temes en els quals existeix consens dins de l'actual coalició, el curs d'acció depèn de qui pugui bloquejar a qui.

La continuïtat és més visible en les àrees de política exterior associades a qüestions de seguretat. Suport militar i diplomàtic a Ucraïna, conflicte persistent amb Ucraïna en relació amb les exportacions agrícoles, contractes de defensa amb Corea del Sud... en aquests àmbits existeix un ampli consens entre les parts. També continuen les polítiques repressives contra els refugiats a la frontera amb Bielorússia, i el viceministre responsable de migració afirma que ara són "empentes ètiques", mentre que les ONG humanitàries amb coneixement de primera mà de la situació discrepen.

El govern va guanyar les eleccions gràcies a una divisió ben dissenyada dels missatges dirigits a diferents parts de l'electorat. Però precisament el que va fer possible guanyar fa també més difícil governar.

Una altra àrea de continuació és la despesa social. El Govern està disposat a continuar els programes socials generals dels seus predecessors, i fins i tot a pujar l'aposta, amb augmentos salarials a professors

i policies i exempcions fiscals promeses (si bé encara no aplicades) a especialistes en informàtica, al sector de la bellesa i a empresaris. Encara que alguns dels socis de la coalició no estiguin contents amb això, en general s'entén que la despesa social és una bona inversió perquè Llei i Justícia no tornin al poder.

En altres àmbits polítics, el curs d'acció ve determinat pel bloqueig de les minories internes. L'esquerra està bloquejant el retrocés d'alguns drets laborals. En 2018, Llei i Justícia va fer realitat una vella reivindicació d'alguns sindicats i va introduir una reforma que limitava seriosament el comerç els diumenges. La reforma va ser rebuda amb entusiasme pels empleats del sector i la població en general s'ha habituat a ella, amb la pluralitat de ciutadans secundant ara l' statu quo. Encara que tant la Plataforma Cívica com la Tercera Via van prometre tornar a permetre que els centres comercials obrissin els diumenges, això no podrà fer-se sense el suport de l'esquerra i de l'actual ministre de Família, Treball i Assumptes Socials, que sembla conformar-se amb les restriccions actuals.

És probable que la Plataforma Cívica bloquegi alguns dels megaprojectes iniciats pel govern anterior. Llei i Justícia va iniciar el procés de construcció d'una central nuclear i d'un Pol Central de Comunicacions que constaria d'un enorme aeroport i de diverses línies ferroviàries d'alta velocitat que el connectarien amb la resta del país. Ara, el més probable és que s'abandoni l'aeroport, encara que l'esquerra intenti defensar el projecte com a símbol de modernització i inversió pública.

La Tercera Via bloqueja els avanços en els drets de les dones. La Tercera Via vol tornar al statu quo anterior, és a dir, desfer els canvis introduïts amb la prohibició del Tribunal Constitucional de l'avortament per malformació del fetus, quedant pendent de referèndum qualsevol canvi més profund. Tant la Plataforma Cívica com l'Esquerra es mostren escèptiques a l'hora de sotmetre a referèndum els drets de les dones i ambdues van prometre l'accés a l'avortament legal a petició de la dona dins de les 12 primeres setmanes d'embaràs. No obstant això, sense els diputats de la Tercera Via no hi haurà majoria per a aprovar una llei.

Aquesta capacitat per a bloquejar algunes de les polítiques no va acompanyada d'una capacitat per a determinar la direcció. La Tercera Via no és capaç d'imposar retallades en la despesa social. L'esquerra probablement és incapaç de defensar el Pacte Verd Europeu, que és abordat amb un escepticisme creixent tant per la Plataforma Cívica com per la Tercera Via a causa de la seva suposada incompatibilitat amb una despesa ambiciosa en defensa (per no esmentar les protestes dels agricultors com a factor).

A l'octubre, els ciutadans polonesos van fer fora del poder al partit nacional conservador Llei i Justícia, obrint el camí a un canvi polític. El factor més important va ser la mobilització sense precedents dels votants joves i les dones. Va ser la primera vegada en la història recent en què la participació femenina va ser superior a la masculina. Els valdrà la pena votar la pròxima vegada? El major repte per al Govern és no deixar-se defraudar. Per a això, haurà de guanyar no sols la batalla amb els populistes, sinó, cosa que és més important, la batalla amb ell mateix.

Adam Ostolski is a sociologist, columnist, and activist. He works at the University of Warsaw and is a member of *Krytyka Polityczna*. He was co-editor-in-chief of the *Zielone Wiadomości* from 2009 to 2013 and co-chair of the Polish Green Party from 2013 to 2016.

Published April 3, 2024

Article in Catalan

Translation available in English

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/sortir-de-lantiliberalisme-instantanies-de-polonia/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space. Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.